ISTORIE

Constantin Brâncoveanu, ultimul domn ortodox al Ţării Româneşti

Timpul.md • 15 august 2022 1 4.644

15 august 1714 – A murit Constantin Brâncoveanu, domn al Ţării Româneşti, cu cei patru fii ai săi: Constantin, Ştefan, Radu, Matei, şi sfetnicul Ianache (n. 1654)

Sfinţenia domnitorului a intrat în conştiinţa populară şi, pentru jertfa sa şi a fiilor săi, Biserica Ortodoxă Română i-a canonizat pe Sfinţii Mucenici Brâncoveni.

În 2014, la 300 de ani de la martiriul său, este Anul Brâncoveanu, un omagiu pentru personalitatea marelui domnitor Constantin Brâncoveanu şi o rememorare a Epocii Brâncoveanu, a faptelor şi personalităţilor care au marcat-o.

„Slujba mea este să îndur nevoile şi să rabd năpăştile şi chiar să-mi vărs sângele în numele lui Hristos şi al Domnului nostru Dumnezeu, pentru credinţă”, îi scria domnitorul Constantin Brâncoveanu Ţarului Petru cel Mare al Rusiei, ştiindu-şi parcă dinainte tragicul sfârşit.

Domnitorul a fost decapitat de la Istanbul în 15 august 1714 după ce în faţa lui fuseseră decapitaţi ginerele şi cei patru fii. Pentru a fi cruţati, turcii le-ar fi cerut să treacă la mahomedanism, dar au refuzat toţi să-şi renege credinţa.

„Din sângele nostru n-a mai fost nimeni care să-şi piardă credinţa” i-ar fi spus voievodul Brâncoveanu mezinului de 12 ani, ucis ultimul chiar sub ochii părintelui.

Apărător şi păstrător al ortodoxiei

Constantin Brâncoveanu a urcat pe tronul Ţării Româneşti, la 29 octombrie 1688, când în Europa trei mari imperii, otoman, rus şi habsburgic, se luptau pentru supremaţie prin cucerirea de noi teritorii şi impunerea propriei religii.

Ţară Românească era ortodoxă şi deşi sub stăpânire turcă nu fusese islamizată, habsburgii impuneau trecerea la catolicism în teritoriile cucerite. În cei aproape 26 de ani de domnie, voievodul a acţionat cu multă abilitate diplomatică pentru a apăra interesele

religioase ale românilor ameninţate de mahomedanism şi catolicism şi pentru că păstrarea bunelor relaţii cu Imperiul ţarist însemna de fapt apărarea ortodoxiei.

Strictul, severul şi fanaticul apărător al Ortodoxiei, cum îl numea Nicolae Iorga, a căutat să formeze un front antiotoman al celor trei Ţări Române, pe baza unor înţelegeri cu domnii Moldovei şi Principii Transilvaniei.

Voievodul dorea să apere lumea ortodoxă din Balcani şi să păstreze integritatea ortodoxiei în Transilvania împotriva tendinţelor de catolicizare, într-o vreme când Biserica Catolică ameninţa adevărata unitate a neamului românesc şi mulţi dintre unguri trecuseră deja la calvinism.

Principatul Transilvaniei fusese ocupat de habsburgi şi cedat apoi acestora de către turci în 1699, iar când habsburgii au impus românilor trecerea la catolicism, Brâncoveanu a intervenit pe lângă împaratul Leopold I pentru apărarea credinţei ortodoxe şi pentru că românii să nu fie forţaţi să treacă la catolicism. În urma demersului sau împăratul a emis în 1701 două diplome prin care românilor li se dădea, temorar, dreptul de a-şi alege confesiunea.

În apărarea credinţei românilor Brâncoveanu nu era însă singur, întreţinea corespondenţă cu duhovnici, diaconi, preoţi şi ierarhi din întreg spaţiul ortodox, iar la Curtea Domnească de la Bucureşti erau prezente importante feţe bisericeşti.

Marele teolog Antim Ivireanul, de origine georgiana, a fost adus la curte la scurt timp după ce Brâncoveanu a urcat pe scaunul domniei şi a trăit în preajma domnitorului până în 1708 când a fost ales mitropolit al Ungrovlahiei.

În Ţara Românească a învăţat limba română şi slavona, mesteşugurile tiparului şi gravurii şi i s-a încredinţat conducerea tipografiei domneşti din Bucureşti. Prin cele 63 tipărituri lucrate de el însuşi sau patronate de el în diferite limbi este considerat, alături de Diaconul Coresi – autorul primelor cărţi în limba română, cel mai mare tipograf din cultură medievală românească.

I-au fost sfătuitori voievodului Brâncoveanu şi Dionisie al IV-lea Sirigul, cel care îl unsese ca domn în 1688, şi mai mulţi episcopi ai Bisericii greceşti, exilaţi în Ţară Românească, care locuiau la Curtea din Bucureşti şi se luptau cu cuvântul şi cu scrisul împotriva papistaşilor (pápistă în maghiară înseamnă catolic).

Din 1700 şi până la 1704 la curtea lui Constantin Vodă a fost prezent şi patriarhul Alexandriei Atanasie al II-lea căruia la plecare Brâncoveanu i-a dăruit tiparniţa arăbească de la Snagov.

Hrisant Notara, devenit patriarh al Ierusalimului în 1707, a fost bun prieten al familiei Brâncoveanu încă din vremea când era arhimandrit. A trăit şi el un timp la curtea lui Brâncoveanu ca profesor al fiilor săi şi l-a însoţit între anii 1697-1701 într-o călătorie de studii la Padova şi la Paris pe Radu Cantacuzino, al doilea fiu al stolnicului Constantin Cantacuzino. Şi după plecarea de la Bucureşti Hrisant Notara a rămas un sprijin pentru familia Brâncoveanu şi a avut relaţii speciale în plan politic şi cultural cu stolnicul şi cărturarul Constantin Cantacuzino.

Susţinerea şi propagarea ortodoxiei

În anii domniei lui Brâncoveanu, între anii 1688 şi 1714, în Ţară Românească au funcţionat cinci tipografii. La Bucureşti există deja o tipografie, încă din vremea lui Duca Voievod, şi din iniţiative Mitropolitului Antim Ivireanul şi a episcopului Mitrofan al Buzăului au fost înfiinţate tipografii şi la Snagov, Râmnic, Buzău şi Târgovişte.

(Detalii despre Biblia de la Bucureşti aici)

De numele lui Brâncoveanu se leagă în special tipărirea în 1688 a primei ediţii a traducerii integrale în limba română a Bibliei. S-a numit Biblia de la Bucureşti, traducerea a început în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino în jurul anului 1682, dar a fost tipărită în timpul domniei lui Brâncoveanu. La traducere au lucrat un grup de cărturari între care şi fraţii Şerban Greceanu şi Radu Greceanu. Acesta avea să devină în 1693 cronicarul oficial al domniei lui Constantin Brâncoveanu, scrierea sa cea mai

cunoscută fiind intitulată „Începătura istoriii vieţii luminatului şi preacrestinului domnului Ţării Româneşti Io Constantin Brâncoveanu Basarab voievod”.

Au fost tipărite, tot în limba română, Psaltirea, Sfânta Evanghelie, Molitfelnicul, Octoihul, Liturghierul, Ceaslovul, Apostolul şi predicile lui Ioan Gură de Aur, sub titlul Mărgăritarele. S-au tipărit în special cărţi pentru slujbele religioase şi pentru şcolile din Ţară Românească şi din Moldova, dar şi pentru susţinerea ortodoxismului din Transilvania şi Maramureş, pentru popularizarea teologiei şi a vieţilor sfinţilor şi chiar romane cavalereşti, iar tipăriturile erau împodobite artistic, paginile aveau frontispiciu, iniţiale şi litere mari şi frumoase.

Cărţile nu erau vândute ci împărţite gratuit de către Domnie sau Mitropolie, şi aveau că scop susţinerea cultului ortodox, iar tipărirea se făcea cu banii lui Vodă Brâncoveanu şi ai Mitropolitului Antim. Cărţile destinate românilor foloseau cuvintele înţelese de toţi, fără topica străină, cu fraze simple şi elegante şi de aceea limba din tipăriturile Epocii brâncoveneşti a adus o contribuţie însemnată la formarea limbii literare.

Dar poate cel mai important act de susţinere a lumii ortodoxe a fost iniţiativa lui Brâncoveanu de a fi tipărite cărţi de slujba şi de învăţătură a credinţei şi în limbile greacă, arabă şi georgiana. Pentru preoţii ortodocşi din Arabia, care nu aveau cărţi de cult, s-au tipărit un Liturghier şi un Ceaslov în greacă şi arabă, iar la Alep, în Siria, a fost trimisă o tipografie şi litere arabe turnate în tipografia de la Snagov cu care s-a tipărit Psaltirea arabă, având pe frontispiciu stema Ţării Româneşti şi iniţialele lui Constantin Brâncoveanu. Tipografia a funcţionat aproape doua secole şi a

tipărite mai mult de 70 de titluri. Voievodul Brâncoveanu a trimis o tipografie şi în Georgia, în patria mitropolitului Antim, unde s-au tipărit primele Evanghelia şi Liturghierul în limba georgiana.

În 1701 la tipografia din Bucureşti, tot la iniţiativa lui Constantin Brâncoveanu, s-a tiparit şi prima carte în limba turcă din toată lumea otomană, numită Proschinitarul Ierusalimului şi a toată Palestina.

Pentru a susţine ortodocşii s-au făcut donaţii de cărţi şi tipografii, de bani, odoare şi obiecte bisericeşti pentru românii din Transilvania, dar şi pentru Patriarhia Ecumenică de la Constantinopole – cea mai înalta autoritate canonică a Lumii creştin-ortodoxe, pentru Mănăstirile din Athos şi de la Muntele Sinai, pentru locurile sfinte de la Ierusalim, Patriarhiile din Antiohia şi Alexandria, mănăstirile şi bisericile de peste Dunăre din Serbia şi Bulgaria.

Pe lângă scrierile religioase, propovăduirea ortodoxiei în occidentul catolic şi protestant s-a făcut şi prin relaţiile cu marile universităţi europene ale vremii, mai ales Oxford şi Cambridge, unde au fost trimişi teologi formaţi la Academia Domnească de la Sfântul Sava înfiinţată de Brâncoveanu în 1694. Academia cu predare în limba greacă corespundea unei Facultăţi de filosofie şi litere şi forma tineri greci, bulgari, sârbi şi aromâni şi se bucură de un mare prestigiu în Europa.

Ctitorirea de biserici şi mănăstiri

Constantin Brâncoveanu şi-a arătat dragostea faţă de credinţă ortodoxă şi prin construcţia de biserici, zidite prin iniţiativa

domnitorului într-o combinaţie de stiluri arhitecturale care îmbina tradiţiile artistice locale, influenţele orientale bizantine şi formele occidentale ale Renaşteri.

Încă înainte de a ajunge domn, Brâncoveanu a ridicat două biserici, la Potlogi şi altă la Mogoşoaia, iar la un an de la urcarea pe ton, în vara anului 1690 a pus piatră de temelie a celei mai importante din ctitoriile sale: Mănăstirea Hurezi sau Horezu.

În 1696 a refăcut din temelie Mănăstirea Mamul, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de boierii Buzeşti, şi refăcută apoi de mama sa, Jupâneasă Stanca din familia Cantacuzinilor, în memoria tatălui sau, Papa Brâncoveanu, ucis în răscoala seimenilor.

În Bucureşti a ctitorit trei biserici pe locul unora mai vechi: Biserica Sfântul Ioan cel Mare sau Grecesc şi biserica Mănăstirii Sfântul Sava, ambele demolată, şi biserica Mănăstirii Sfântul Gheorghe – Nou, unde au fost depuse şi osemintele ctitorului, aduse în ascuns de soţia sa în anul 1720.

Brâncoveanu a ridicat o biserica şi în satul Doiceşti din judeţul Dâmboviţa, iar împreună cu spătarul Mihai Cantacuzino, unchiul sau, a zidit Mănăstirea din Râmnicu Sărat.

Domnitorul a zidit biserici şi în afară Ţării Româneşti. În Transilvania a ctitorit biserici la Făgăraş şi la Ocna Sibiului şi o mămăstire la Sâmbătă de Sus, distrusă însă în secolul XVIII din dispoziţia autorităţilor habsburgice şi apoi refăcută în prima jumătate a secolului XX.

La Constantinopol a zidit Biserica Sfântul Nicolae din cartierul Galata, la Mănăstirea Sfântul Pavel din Muntele Athos a făcut un paraclis (capelă) şi o trapeză (sală de mese, refectoriu), iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării, a ridicat o biserică cu hramul Sfântul Gheorghe.

Alte mănăstiri şi biserici mai vechi: Mănăstirile Cozia, Arnota, Bistriţa, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Dintr-un lemn, Curtea de Argeş, Dealu, Snagov, Biserica Domnească şi Biserica Sfântul Dumitru din Târgovişte au fost refăcute şi împodobite cu picturi în frescă. Au lucrat la ele doi din cei mai renumiţi zugravi ai epocii, Pârvu Mutu şi Constantinos – un pictor grec care a format o şcoală de zugravi de biserici la Hurezi.

Sfinţenia domnului Brâncoveanu

A intrat în conştiinţa populară încă din timpul vieţii pentru că poporului simţea că are la cârma ţării un domn cu mare evlavie, la fel scriau în epocă şi cronicarii săi, iar propriile sale însemnări, aflate astăzi la Biblioteca Academiei, vorbesc şi ele despre faptele voievodului.

Înaintea treburilor politice punea mereu Sfânta Liturghie şi mergea la slujbe împreună cu întreaga familie şi cu boierii de la curte, mulţumea mereu prin rugăciune lui Dumnezeu şi mergea

des la mănăstirile Hurez, Bistriţa, Tismana, Dintr-un lemn şi Maglavit. Domnitorul consemna în scrierile sale că se bucura când murea un inamic al Ţării Româneşti de la curtea Sultanului pentru că „ştia că Dumnezeu face judecată dreapta şi nu cruţă pe potrivnicii Ortodoxiei”.

Încă din anii 1730 circulă un cântec popular sub titlul „Istoria Măririi Sale lui Constantin Vodă Brâncoveanu din Bucureşti”. Mitropolitul grec Calinic al Heracleei a făcut chiar un „Canon al domnului Valahiei Constantin Brâncoveanu”, iar în mănăstirile muntene a fost alcătuită o slujba a noilor mucenici care a circulat sub formă de manuscris.

Înaintea martiriului domnitorului Brâncoveanu şi familiei sale li s-a promis cruţarea vieţii dacă vor trece la mahomedanism, dar domnitorul care apărase cu atât zel ortodoxia a răspuns cu demnitate:

„Împărate! Averea mea, cât a fost, tu ai luat-o, dar de legea mea creştină nu mă las! În ea m-am născut şi am trăit, în ea vreau să mor. Pământul ţării mele l-am umplut cu biserici creştineşti şi, acum, la bătrâneţe să mă închin în geamiile voastre turceşti? Nu, Împărate! Moşia mi-am aparat, credinţă mi-am păzit. În credinţă mea vreau să închid ochii, eu şi feciorii mei“.

Cronicarul Gheoghe Şincai scria în Cronica românilor că odată cu Brancovanul au pierit patru feciori ai lui cărora el le-a grăit astfel în ora morţii:

„Iată, toate avuţiile şi orice am avut, am pierdut! Să nu ne pierdem încai sufletele… Staţi tare şi bărbăteşte, dragii mei! să nu băgaţi

seama de moarte. Priviţi la Hristos, mântuitorul nostru, câte a răbdat pentru noi şi cu ce moarte de ocară a murit. Credeţi tare întru această şi nu va mişcaţi, nici va clătiţi din credinţă voastră pentru viaţă şi lumea această…”

Patriarhia de Constantinopol, aflată sub controlul turcilor, a aruncat anatema asupra lui Constantin Brâncoveanu, cel care susţinuse întreg Răsăritul Ortodox că nimeni altul. Brancovenii au fost propuşi spre canonizare încă din anul 1950, dar pentru că anatema nu fusese ridicată au putut fi canonizaţi abia în anii 1960 la insistenţele Patriarhului Iustinian Marina, Patriarhul de atunci al Constantinopolului.

Baladă populară culeasă de Vasile Alecsandri:

„Brâncoveanu Constantin / Boier vechi şi domn creştin / Lasă legea creştinească / Şi te da-n cea turcească. / Facă Domnul ce o vrea / Chiar pe toţi de mi-i tăia / Nu mă las de legea mea.”

Sfinţii Mucenici Brâncoveni au fost canonizaţi de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române în 20 iunie 1992, când s-a hotărât că “de acum înainte şi până la sfârşitul veacurilor, binecredinciosul voievod Constantin Brancoveanul, împreună cu fiii săi Constantin, Ştefan, Radu şi Matei şi cu sfetnicul Ianache, să fie cinstiţi cu sfinţii, pomeninţi cu slujbe şi cântări de laudă în ziua de 16 august“.

#Biserica #brancoveanu #Ţara Românească

timpul.md/?p=212089

Copy URL

Comentează